Acta Iuris Stetinensis

2021, nr 2 (vol. 34), 251–259
ISSN (print): 2083-4373 ISSN (online): 2545-3181
DOI: 10.18276/ais.2021.34-18

Martyna Sowa

mgr

Uniwersytet Szczeciński

e-mail: mar.sowa@onet.pl

ORCID: 0000-0003-4467-6371

Konrad Burdziak

dr

Uniwersytet Szczeciński

e-mail: konrad.burdziak@usz.edu.pl

ORCID: 0000-0002-0696-1174

II Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Samobójstwo w prawie polskim i naukach pokrewnych”

Szczecin, 10–11 grudnia 2020 roku

W dniach 10–11 grudnia 2020 roku na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego odbyła się II Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Samobójstwo w prawie polskim i naukach pokrewnych”.

Wydarzenie zostało zorganizowane przez dwa funkcjonujące w Szczecinie i ściśle ze sobą współpracujące podmioty: Koło Naukowe Teoretyków Suicydologii (działające przy Zespole Prawa Karnego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego) oraz Zachodniopomorski Oddział Polskiego Towarzystwa Suicydologicznego. Konferencja została objęta patronatem: prof. dr. hab. dr. h.c. Brunona Hołysta, Polskiego Towarzystwa Suicydologicznego, Polskiego Towarzystwa Zapobiegania Samobójstwom, Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego, czasopisma naukowego „Acta Iuris Stetinensis”, czasopisma

środków prawniczych „In Gremio”, serwisu prawniczego Ars Lege oraz Sądu Apelacyjnego w Szczecinie.

Zgodnie z założeniem organizatorów konferencja stanowić miała – i stanowiła – płaszczyznę do rozmowy o wszystkich problemach związanych ze zjawiskiem samobójstwa (a także eutanazji czy śmierci w ogólności), z którymi spotykają się bądź mogą spotkać się prawnicy (zarówno teoretycy, jak i praktycy). Do udziału w wydarzeniu zaproszono nie tylko prawników, lecz także suicydologów, psychologów, psychiatrów, socjologów i przedstawicieli innych dyscyplin naukowych, bez których pomocy rozstrzyganie poszczególnych kwestii prawnych związanych ze zjawiskiem samobójstwa mogłoby być utrudnione, jeśli nie niemożliwe. Do udziału w konferencji zaproszono także doktorantów i studentów.

W konferencji czynny udział (udział wraz z referatami) wzięło 47 uczestników, praktyków i teoretyków, będących przedstawicielami 17 jednostek naukowych¹. Środowisko akademickie reprezentowali zarówno pracownicy naukowo-badawczy, jak i doktoranci, absolwenci oraz studenci. W związku z dużym zainteresowaniem konferencja – zaplanowana uprzednio na jeden dzień – została wydłużona do dwóch dni. Oczywiście, z uwagi na sytuację w Polsce związaną z epidemią COVID-19, wydarzenie odbyło się online z wykorzystaniem narzędzia Zoom, udostępnionego przez Santander Universidades. W związku z tym konferencja była wydarzeniem bezpiecznym i ekologicznym (z uwagi na brak konieczności druku materiałów konferencyjnych), a nadto – powszechnie dostępnym (dostęp do spotkania na Zoomie mieli wszyscy zainteresowani, było także transmitowane na żywo na Facebooku). W związku z tym nie może dziwić fakt, że wydarzenie to cieszyło się dużą popularnością².

W trakcie konferencji wygłoszono 42 referaty, z czego pierwszego dnia 19, drugiego natomiast 23. Zakres tematyczny wystąpień był bardzo zróżnicowany, dominowały jednak referaty o tematyce prawnej, zwłaszcza prawnokarnej. Podkreślenia wymaga, że każdego dnia referaty zgrupowane były w cztery panele, po których przewidziany był czas na dyskusję (za każdym razem dyskusja panelowa trwała ok. 45 minut).

Pierwszy dzień konferencji rozpoczął się od oficjalnego otwarcia, którego dokonała Dziekan Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego

1 Reprezentowane były m.in. Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie czy Uniwersytet Gdański.

2 Dane z platform Zoom i Facebook wskazują, że w wydarzeniu wzięły udział 253 osoby (Zoom) i jednocześnie uzyskało ono 3945 wyświetleń transmisji trwających dłużej niż 3 sekundy (Facebook). Posty z relacją z konferencji dotarły do ok. 13 500 użytkowników Facebooka.

dr Beata Kanarek. Powitała wszystkich uczestników konferencji, a nadto zwróciła uwagę na imponujący harmonogram obrad oraz tytuły wystąpień zapowiadające „intelektualną ucztę”. Następnie dr B. Kanarek zwróciła uwagę na ogromne znaczenie problematyki samobójstwa (także dla prawników), zwłaszcza w związku z niezwykle niepokojącymi statystykami dotyczącymi tego zjawiska, z których wynika – przypomnijmy – że co roku milion ludzi odbiera sobie życie oraz że samobójstwo stanowi drugą co do częstości występowania, przyczynę śmierci osób w wieku od 15. do 19. roku życia, a trzecią – w przypadku grupy wiekowej od 15. do 44. roku życia³.

Po wystąpieniu dr B. Kanarek słowo wstępne wygłosił prof. dr hab. dr h.c. Brunon Hołyst, Prezes Polskiego Towarzystwa Suicydologicznego. Prelegent skupił się w trakcie swojego wystąpienia na trzech kluczowych zadaniach stojących przed polskimi suicydologami: 1) opracowanie i przyjęcie w Polsce narodowego planu zapobiegania samobójstwom (takie plany ma już 15 państw na świecie), który w założeniu miałby wpłynąć na obniżenie liczby prób samobójczych o co najmniej 10%; 2) zwrócenie uwagi społeczeństwa (w tym mediów) na problem, jaki stanowi zjawisko samobójstwa, oraz doprowadzenie do wzrostu zainteresowania społeczeństwa tym zjawiskiem w zakresie – rzecz jasna – jego profilaktyki (rozwój suicydologii jako nauki jest już bowiem w Polsce na dobrym poziomie, powstają nawet studia podyplomowe z tego zakresu); 3) rozwój profilaktyki presuicydalnej (chodzi o osoby znajdujące się w stanie ryzyka stania się ofiarami prób samobójczych) – stworzenie możliwości i warunków do ustalania, kto może potrzebować pomocy i do jej udzielania („podanie życzliwej dłoni”).

Po wystąpieniu prof. B. Hołysta referat wprowadzający wygłosił prof. INP PAN dr hab. Marek Andrzejewski. Prelegent zauważył, że rozważania prawników dotyczące problemów tak kontrowersyjnych, jak zjawisko samobójstwa, nie powinny opierać się wyłącznie na metodzie dogmatyczno-prawnej; konieczne jest odwołanie się w tym zakresie w szczególności do osiągnięć filozofii, w tym aksjologii. Profesor M. Andrzejewski zauważył, że moc sprawcza rozważań prawniczych nie ma wielkiego znaczenia, jeżeli chodzi o naprawianie świata, zwłaszcza w bliskiej perspektywie czasowej. Doniosłość refleksji prawniczej dotyczącej samobójstwa oraz ranga praktycznych działań prawników na tym obszarze jest mniejsza – zdaniem prelegenta – niż lekarzy, terapeutów, psychologów, pracowników socjalnych. Ci ostatni, jeżeli są zmotywowani i należycie przygotowani, powinni jednak korzystać

3 World Health Organization, *Public health action for the prevention of suicide. A framework*, http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/75166/9789241503570_eng.pdf?sequence=1, s. 4 (dostęp 4.01.2020).

z ustaleń prawników. Rozważania prawnicze, by były użyteczne, winny mieć charakter interdyscyplinarny, a otwartość na dorobek przedstawicieli innych dyscyplin naukowych powinna być testem na posiadanie pokory będącej podstawowym kryterium oceny profesjonalizmu naukowców.

W dalszej części swoich rozważań prof. M. Andrzejewski zasadnie zwrócił uwagę m.in. na fakt, że prawo rodzinne tylko na pozór nie ma związku ze zjawiskiem samobójstwa. W prawie rodzinnym wielokrotnie jest mowa o tym jak żyć, by chciało się żyć, i jak nie postępować, by życie nie straciło smaku. Jednocześnie wiele prawnorodzinnych sytuacji może doprowadzić do dojścia do granicy wytrzymałości, a nawet do jej przekroczenia. Prelegent zwrócił także uwagę na problematykę zaburzeń psychicznych dzieci i młodzieży przez pryzmat pieczy zastępczej, w tym m.in. zauważył wzrost „zaburzonych” wychowanków i rodziców oraz słabość infrastruktury wspierania psychicznego dzieci i młodzieży (nie chodzi przy tym o to, że nikt niczego w tym zakresie nie robi, chodzi po prostu o duży wzrost potrzeb w stosunku do nieodpowiednio wysokich nakładów przeznaczonych na ten cel). Swoje wystąpienie prof. M. Andrzejewski zakończył postulatem *de lege ferenda*, by zachowania osób zaburzonych psychicznie (zwłaszcza będących rodzicami małoletnich dzieci) mogły stać się samoistną podstawą poddania ich badaniu psychiatrycznemu, a po zdiagnozowaniu zaburzenia – także przymusowego leczenia bez możliwości uchylenia się od tego aż do wystąpienia wyraźnych pozytywnych efektów terapii (u podłoża tej idei leżała troska o dzieci, ich równowagę psychiczną, chęć stworzenia prawa chroniącego je przed sytuacjami granicznymi).

Po wystąpieniu prof. M. Andrzejewskiego wygłoszonych zostało kolejnych szesnaście referatów podzielonych na trzy panele (panel II, panel III i panel IV). Nie sposób w niniejszym opracowaniu streścić ich wszystkich (nawet przytoczenie głównych ustaleń z nich wynikających zajęłoby co najmniej kilka stron). Przytoczenie tytułów wystąpień z pewnością jednak umożliwi zorientowanie się przynajmniej w ich ogólnej zawartości merytorycznej. Zainteresowanych poszczególnymi referatami zachęcamy do ich obejrzenia w wersji elektronicznej na stronie facebookowej Koła Naukowego Teoretyków Suicydologii.

Drugi panel konferencji dotyczył problemów z zakresu prawa karnego i filozofii prawa, a zgrupowane w nim referaty dotyczyły przede wszystkim zachowań związanych ze śmiercią człowieka, w tym m.in. ze współdziałaniem w samobójstwie osoby trzeciej. Zaproszeni prelegenci wygłosili referaty: 1) *Prawo karne a moralność* (dr Tomasz Snarski); 2) *Współudział w śmierci. Wybrane problemy kryminalizacji* (dr hab. Mikołaj Małecki); 3) *Przypisanie skutku w przypadku zabójstwa i w przypadku doprowadzenia do targnięcia się człowieka na własne życie – różnice* (dr Piotr Zakrzewski); 4) *Dylemat karalności usiłowania samobójstwa i pomocy do samobójstwa w świetle filozoficznych modeli kryminalizacji* (dr Michał Derek); 5) *Zabójstwo*

versus pomoc w samobójstwie – studium przypadków (dr Andrzej Gawliński, dr hab. Ireneusz Sołtyszewski, prof. UWM; dr hab. n. farm. Marek Wiergowski).

Referaty zgrupowane w panelu trzecim dotyczyły m.in. problematyki autonomii pacjenta i zależności, które zachodzą między nią a zasadą ochrony życia, przymusowego leczenia szpitalnego osób z zaburzeniami psychiatrycznymi oraz pracy z klientem/interwencji w podejściu TSR. Prelegenci wygłosili następujące referaty: 1) *Czy dopuszczalna jest ingerencja państwa w przypadku próby samobójstwa? Między autonomią pacjenta a zasadą ochrony życia* (dr Bogna Wach); 2) *Przymusowe leczenie szpitalne jako gwarancja bezpieczeństwa osób z zaburzeniami psychiatrycznymi* (Alicja Ziemińska, Aneta Kida); 3) *Biegły suicydolog w prawie polskim* (mgr Paulina Waszkiewicz); 4) *Myśli samobójcze – praca z klientem w podejściu TSR oraz interwencja* (mgr Ewa Peno); 5) *Więzi i relacje w rodzinie a postawy rodziców wobec samobójstw wśród dzieci i młodzieży* (mgr Aleksandra Góra).

W niezwykle zróżnicowanym pod względem tematycznym panelu czwartym wygłoszono referaty: 1) *Samobójstwo dziecka jako fakt prawny i społeczny* (mgr Marta Wrona); 2) *Samobójstwa wśród młodzieży LGBTQIA – problem społeczny czy skutek problemu społecznego?* (Anna Chabiera); 3) *Zjawisko samobójstwa wśród mieszkańców miast i wsi Rzeczypospolitej w XVII i XVIII wieku* (mgr Klaudia Rogowska); 4) *Eutanazja w świetle afrykańskich koncepcji etycznych i regulacji prawnych* (dr Michał Peno); 5) *„I że Cię nie opuszczę aż do śmierci...” – samobójstwa rozszerzone a wyzwania dla współczesnej suicydologii i postępowania karnego* (Magdalena Krysiak); 6) *Leczenie PTSD z wykorzystaniem MDMA, jako sposób przeciwdziałania zjawisku samobójstwa. Rozważania na tle polskiego prawa* (dr Konrad Burdziak).

Pierwszy dzień konferencji zakończył się burzliwą i intelektualnie płodną dyskusją, znakomicie podsumowującą dotychczasowe rozważania. Spośród kluczowych ustaleń wskazać należy co najmniej trzy następujące postulaty, którymi powinni kierować się wszyscy zainteresowani problematyką samobójstwa i jego prewencji: 1) osobie zagrożonej targnięciem się na własne życie zawsze należy udzielić pomocy; 2) nikogo nie można zmuszać do przyjęcia oferowanej mu pomocy; 3) rozważania dotyczące problematyki samobójstwa zawsze muszą mieć charakter interdyscyplinarny (rozważania prawnicze winny mieć zaś zawsze charakter wtórny w stosunku do ustaleń innych dyscyplin naukowych).

Drugi dzień konferencji otworzył dr K. Burdziak, przedstawiając imponujące statystyki dotyczące poprzedniego dnia wydarzenia. Wskazał, że uczestnicy konferencji mieli możliwość wzięcia udziału w ponad 10 godzinach obrad, podczas których wysłuchali 19 referatów wygłoszonych przez 22 prelegentów z 11 ośrodków akademickich. Tym samym rozpoczął się kolejny dzień konferencji podzielony na cztery panele o zróżnicowanej i bardzo interesującej tematyce.

W ramach pierwszego panelu wygłoszono referaty, których autorzy podjęli rozważania na temat kulturowego znaczenia listów pożegnalnych, przestępstwa zabójstwa maskowanego samobójstwem, a także proceduralnych aspektów związanych z szeroko pojętym zjawiskiem samobójstwa (zarówno działań interwencyjnych, jak i następnych). Były to wystąpienia: 1) *List pożegnalny jako gatunek wypowiedzi i fakt kulturowy* (dr Halszka Witkowska); 2) *Rola psychologa w procesie opiniowania w sprawach samobójstwa* (dr Dagmara Boruc); 3) *Myśli samobójcze jako początek procesu prowadzący do prób samobójczych. Analiza zjawiska na gruncie forum internetowego* (mgr Tomasz Wojsz); 4) *Zamaskowana zbrodnia zabójstwa – rozważania na pograniczu medycyny sądowej i procesu karnego* (mgr Justyna Jarocka); 5) *Wykorzystanie monitoringu wizyjnego w zapobieganiu samobójstwom więźniów w kontekście odpowiedzialności funkcjonariuszy pełniących służbę na stanowisku „monitorowego”* (dr Robert Poklek).

Dodać należy, że pierwsza część wydarzenia zakończyła się niezwykle emocjonującą dyskusją, w której głos zabrali nie tylko sami autorzy referatów, ale i słuchacze. Przedmiotem rozważań był w szczególności performatywny charakter listu pożegnalnego. Nie mniej uwagi uczestnicy poświęcili kryminalistycznym oraz proceduralnym aspektom suicydologii, zadając prelegentom wiele pytań dotyczących: stopnia technologicznego zaawansowania obecnych metod wykrywania zabójstw, metodologii badań forów internetowych oraz znajdujących się na nich wypowiedzi sygnalizujących zamiar targnięcia się na własne życie czy szczegółowych informacji z zakresu pracy biegłego sądowego oraz tzw. monitorowego.

Po krótkiej przerwie rozpoczęła się kolejna część obrad. Tematyka drugiego panelu skoncentrowana była na zagadnieniach z zakresu prawa karnego materialnego, a w szczególności wykładni przepisów prawnych ustawy karnej. Podczas tego panelu można było wysłuchać referatów: 1) *Zabójstwo eutanatyczne jako anormalna sytuacja motywacyjna* (dr Magdalena Kowalewska-Łukuć); 2) *Zgoda dysponenta dobrem a dopuszczalność eutanazji* (mgr Monika Niedźwiecka); 3) *Targnięcie się na życie jako znamię typu czynu zabronionego. Rozważania o prawnokarnym charakterze samobójstwa* (Jakub Mróz); 4) *Obiektywne przypisanie targnięcia się pokrzywdzonego na własne życie* (Michał Dębowski); 5) *Prawo do życia czy prawo do śmierci? – konstytucyjnoprawne aspekty eutanazji* (Oskar Kubacki). Ta część konferencji również stała się przyczynkiem do dalszej, ożywionej dyskusji.

Kolejny – nader zróżnicowany tematycznie – trzeci panel oscylował między zagadnieniami z zakresu zapobiegania samobójstwom, zjawiska samobójstwa zbiorowego oraz samobójstwa rozszerzonego, penitencjarystyki, a nawet prawa pracy czy prawnego aspektu postępowania ze zwłokami. Prelegenci wygłosili następujące referaty: 1) *Profilaktyka zachowań suicydalnych* (prof. AJP dr hab. Beata Orłowska); 2) *Kontrowersje wobec uznania samobójstwa (lub próby samobójczej) jako wypadku*

przy pracy albo wypadku zrównanego z wypadkiem przy pracy (mgr Tomasz Juraszek); 3) *Postępowanie ze zwłokami i ich ochrona prawna* (mgr Sylwia Łazuk, mgr Paulina Zadykowicz); 4) *Samobójstwo zbiorowe – odpowiedzialność karna uczestnika* (Karolina Bać, Aleksandra Mrózek); 5) *Samobójstwo rozszerzone – przegląd wiedzy i perspektywa psychologiczna* (mgr Aleksandra Frydrysiak; Mateusz Biniaś); 6) *Samobójstwa pozorowane w sprawach poszlakowych* (mgr Dominika Boniecka-Hakobyan); 7) *Zachowania suicydalne w środowisku penitencjarnym* (Julia Szcześniak).

Panel czwarty, kończący drugi dzień obrad, był nie mniej różnorodny. Można było wysłuchać następujących referatów: 1) *Zachowania presuicydalne i suicydalne podopiecznych w pracy kuratora sądowego* (mgr Magdalena Więckowska); 2) *Cybersamobójstwo jako przykład ewolucji zachowań samobójczych* (Aleksandra Poślednik, Agnieszka Wójcik); 3) *Zabójstwo eutanatyczne w ujęciu derywacyjnej koncepcji wykładni prawa* (mgr Martyna Sowa, mgr Michał Michalski); 4) *Game Over: gry komputerowe jako czynnik determinujący samobójstwa wśród nastolatków* (Daniel Zero).

Uroczystego zakończenia i podsumowania dwóch dni obrad dokonał dr Michał Peno, podkreślając różnorodność zaprezentowanych tematów, a także profesjonalizm i znakomite przygotowanie prelegentów. Członek Komitetu Naukowego podziękował wszystkim zgromadzonym za udział w wydarzeniu. Tym samym II Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Samobójstwo w prawie polskim i naukach pokrewnych” dobiegła końca.

II Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej „Samobójstwo w prawie polskim i naukach pokrewnych” towarzyszyła – zorganizowana równolegle do niej – kampania społeczna „Cenię życie, cenię słowa”. Pomysłodawczynią projektu jest członkini Koła Naukowego Teoretyków Suicydologii oraz absolwentka Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego Paulina Waszkiewicz, ale w jego tworzeniu brali udział także pozostali członkowie Koła Naukowego Teoretyków Suicydologii.

Celem kampanii „Cenię życie, cenię słowa” jest zwrócenie uwagi społeczeństwa na znaczenie słów, których wagi nie zawsze jest się świadomym. Słowa mają wielką moc: mogą stać się determinantą myśli suicydalnych, a nawet narzędziem popychającym drugiego człowieka do targnięcia się na własne życie. Nazwa inicjatywy nawiązuje do motta przyjętego przez organizatorów: „Cenię życie, dlatego zwracam uwagę na znaczenie i konsekwencje wypowiedzianych słów”. Celem kampanii jest także wykazanie, że zawód prawnika nie pozostaje bez znaczenia w kwestii prewencji samobójstw, a jego przedstawiciele mogą przyczyniać się do niej, szerząc wiedzę o tym, że do przekroczenia norm wysłowionych w art. 151 (namowa i pomoc w samobójstwie), art. 190 § 3 (stalking) czy art. 207 § 3 (znęcanie się)

ustawy z dnia 6 czerwca 1997 roku – Kodeks karny (Dz.U. z 2020 r., poz. 1444, 1517) może dojść poprzez zachowania mające charakter czysto werbalny. Prawnicy winni zatem w szczególności dostrzegać, jak duży wpływ na podejmowanie prób samobójczych mogą mieć słowa.

Choć organizatorzy kampanii mają wykształcenie prawnicze, jest to projekt – podobnie jak konferencja – w pełni interdyscyplinarny, adresowany do przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych, a także do osób spoza świata nauki, którym bliska jest misja zapobiegania samobójstwom. Rozwinięcie tego projektu społecznego ma nastąpić w 2021 roku. W dalszej perspektywie planowana jest organizacja seminariów suicydologicznych, warsztatów w szkołach ponadpodstawowych, a także nawiązanie współpracy z uczelniami wyższymi⁴.

Podsumowując, II Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Samobójstwo w prawie polskim i naukach pokrewnych” była kolejnym – z tego cyklu – wydarzeniem organizowanym przez Koło Naukowe Teoretyków Suicydologii wspólnie z Zachodniopomorskim Oddziałem Zapobiegania Samobójstwom. Choć, ze względu na sytuację epidemiczną, konferencja nie mogła odbyć się – zgodnie z założeniem – w murach Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego, jej cel został w pełni osiągnięty. Dwa dni obrad stanowiły satysfakcjonujące źródło prawdziwego dyskursu nad problemami związanymi ze zjawiskiem samobójstwa, eutanazji oraz śmierci w ogólności, z którymi mogą spotkać się prawnicy, a także przedstawiciele pokrewnych dyscyplin naukowych.

Dzięki różnorodności prezentowanych przez prelegentów hipotez badawczych oraz przyjętych metodologii, na problematykę samobójstwa można było spojrzeć jeszcze bardziej interdyscyplinarnie, niż się to czyni zazwyczaj – niemalże holistycznie. Oprócz wielowymiarowości suicydologii warto podkreślić, że spojrzenie na zjawisko samobójstwa może być zróżnicowane także w zależności od gałęzi prawa. Niezwykle interesujące – z naukowego punktu widzenia – mogą być nadto różne rezultaty interpretacji wynikające z przyjętych założeń w ramach poszczególnych gałęzi prawa, o czym można było przekonać się podczas 18 godzin obrad.

Znaczne zainteresowanie konferencją (konieczność wydłużenia czasu jej trwania) i niezwykle aktywny udział uczestników wydarzenia, wielość prezentowanych tematów oraz różnorodność spojrzeń na omawiane zagadnienia utwierdza w przekonaniu, że o problematyce samobójstw w Polsce warto i trzeba rozmawiać, bowiem otwarta i rzetelna dyskusja może nie tylko usprawnić działalność

⁴ Szerzej o kampanii społecznej „Cenię życie, cenię słowa” na stronie www.facebook.com/ceniezycie.

podmiotów specjalizujących się w prewencji, lecz także pozytywnie wpłynąć na wzorce kulturowe wypracowywane przez społeczeństwo.

Wnioski wypracowane podczas II Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej „Samobójstwo w prawie polskim i naukach pokrewnych” można podsumować cytatem ze strony kampanii „Cenię życie, cenię słowa”: „Pamiętajmy i reagujmy, bowiem słowa mają moc sprawczą – potrafią wiele naprawić, ale też wyrządzić wiele krzywd”.